

*Гроза І. М.,
старший викладач кафедри іноземних мов № 1
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОФЕСІЙНИЙ ІНШОМОВНИЙ ДИСКУРС У ПРАВОВІЙ СФЕРІ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто поняття «міжкультурна компетенція», «юридичний дискурс», визначено основні особливості формування професійної міжкультурної комунікативної компетенції в процесі опанування студентами іноземного дискурсу права. Іноземний юридичний дискурс розглядається в даній роботі як основа навчання іноземної мови студентів юридичного профілю.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, комунікативна компетенція, професійний дискурс, міжкультурна комунікація, дискурсивна компетенція, юридичний дискурс.

Постановка проблеми. У сучасному світі розширюється співпраця між представниками різних культур у багатьох сферах діяльності, зростає потреба в юридичному забезпеченні ділових контактів на міжнародному рівні. Тому сьогодні одним із важливих завдань системи освіти є іноземна підготовка фахівців юридичного профілю, яка передбачає формування у студентів професійної міжкультурної комунікативної компетенції (С.А. Бушів, В.Н. Комісаров, В.М. Лейчик, Я.І. Рецкер, В.І. Карабан, Е.Ф. Скороходько, Л.В. Щерба та інші). Реалізація даного завдання пов'язана з розвитком у студентів рис вторинної мовної особистості, що роблять їх ефективними учасниками міжкультурної комунікації (О.А. Грива, І.Б. Калісецька та інші).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах, які присвячені питанням навчання іноземної мови в юридичних вишах, вивчалися критерії відбору мовного та тематичного матеріалу (О.М. Бандурка, П.Д. Біленчук, О.Ф. Скакун та інші). Принципи роботи з юридичною термінологією (С.П. Головатий, Т.Я. Кравченко), ефективність фреймів як способу організації навчального матеріалу (О.І. Гриневський), а також питання формування професійної комунікативної компетенції та умінь публічного виступу (М.М. Лаврененко, Т.А. Плєсцова).

Однак до сих пір не розв'язано питання про те, що повинно бути основою навчання іноземної мови в юридичному вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ). Ряд вчених вважають, що при навчанні міжкультурної комунікації вже не можна обмежуватися традиційним використанням тексту [Кучеренко 2003, Мусульбес 2005], тому що текст не дає можливості продемонструвати студентам ті властивості мовних творів, які проявляються тільки в динаміці спілкування. Ці властивості розкриваються в дискурсі. Дискурс може бути визначений як текст, включений в комунікативну ситуацію та розвивається на тлі соціального та культурного контексту [Вежбицька 1985, Арутюнова 1990, Борботько 2007].

Використання дискурсу як основи професійного орієнтованого навчання іноземної мови дозволяє враховувати конкретну ситуацію спілкування, що створює сприятливі умови для формування умінь, необхідних для здійснення ефективного діалогу з представниками іноземної культури.

Ряд вчених розглядали у своїх дослідженнях проблеми цілеспрямованого навчання іноземного дискурсу [Мусульбес 2005]. Однак питання про виділення іноземного дискурсу права як основи навчання професійної міжкультурної комунікації в юридичних вишах ще не ставилося. Крім того, відсутні ефективні науково обґрунтовані методики навчання іноземної мови студентів юридичних спеціальностей, що готують їх до вирішення професійних завдань в умовах міжкультурної взаємодії.

Актуальність даного дослідження обумовлена потребою в створенні ефективних стратегій, оптимальних шляхів навчання іноземного юридичного дискурсу, які спрямовані на формування в учнів міжкультурної комунікативної компетенції, необхідної для здійснення міжнародного співробітництва в галузі права.

Метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування та аналіз доцільності навчання професійної міжкультурної комунікації на основі спеціального іноземного дискурсу студентами ВНЗ юридичного профілю.

Об'єктом дослідження виступає професійна міжкультурна комунікація в галузі права.

Предметом дослідження є компетенції, які сприяють опануванню спеціальним дискурсом іноземною мовою студентами вищих навчальних закладів юридичного профілю.

Виклад основного матеріалу. Професійна міжкультурна комунікативна компетенція особи є системотворчою та стержневою для професійних компетентнісних ресурсів, оскільки органічно інтегрує у власному розвитку формування усіх інших компетенцій, які є не лише метою, але та засобом ефективного розвитку особистості в освітньому просторі.

Проблема формування професійної комунікативної компетенції особливо гостро виникає при організації підготовки студентів юридичного профілю, для яких успішна міжкультурна комунікація є одним з основних показників професіоналізму. У юридичній сфері професійна міжкультурна комунікація виокремлюється як найважливіша складова діяльності юриста, що визначає загальний рівень його професійної компетентності та безпосередньо впливає на ефективність рішення професійних завдань.

У рамках формування та розвитку міжкультурної професійної комунікативної компетенції студентів юридичного профілю актуальною проблемою стає створення моделі навчання та пошук педагогічної технології та її реалізації, які б дозволили, по-перше, реалізувати в повному об'ємі принцип інноваційності в освіті; по-друге, відповідали б усім сучасним вимогам, що пред'являються до практичної підготовки фахівців в галузі права; по-третє, враховували б полімове середовище навчання, що переважає в сьогоdnішньому освітньому просторі. [1, с. 98–101]

Для здійснення продуктивного міжкультурного спілкування, що спирається на облік його лінгвістичних та психологічних особливостей, мовна особистість повинна володіти міжкультурною компетенцією. Це компетенція особливої природи. Вона не тотожна комунікативній компетенції носія мови та може бути властива тільки міжкультурному комуніканту – мовної особистості, яка пізнала за допомогою вивчення мов, як особливості різних культур, так й особливості їх (культур) взаємодії. Міжкультурна компетенція – це здатність, яка дозволяє мовній особистості вийти за межі власної культури та придбати якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності [2, с. 47–56].

Міжкультурна компетенція має комплексну структуру та співвідноситься з іншомовною комунікативною компетенцією складним чином. Формування міжкультурної компетенції відбувається не тільки в інтелектуальній когнітивній області, але зачіпає психічні та емоційні процеси. Такий стан обумовлює інтегрований характер завдань, спрямованих на формування та розвиток компетенції даного типу. Результативність завдань, у свою чергу, забезпечується застосуванням специфічних принципів їх створення та відбору, що враховують як особливості феномена культури, так та особливості феномена міжкультурного спілкування. Отже, можна припустити, міжкультурне спілкування носіїв української культури іноземною мовою буде більшою мірою відповідати запитам та потребам сучасного етапу суспільного розвитку, якщо воно буде регулюватися міжкультурною компетенцією індивідів.

Явище міжкультурного спілкування принципово відрізняється від комунікації на рівні індивідів та соціальних груп, що належать одній й тій ж культурній спільноті, та його закономірності повинні враховуватися в процесі навчання іноземним мовам.

Таким чином, ефективне формування міжкультурної компетенції в процесі навчання іноземним мовам забезпечується методикою викладання, що враховує особливу природу компетенції цього роду, а також особливості її структури та специфічні принципи її формування.

Процес формування міжкультурної компетенції повинен здійснюватися з урахуванням того, що у того, хто вивчає іноземну мову, вона співвідноситься з його комунікативною компетенцією, привносячи в її аспекти міжкультурний вимір, але володіючи при цьому власними компонентами, які входять до комунікативної компетенції.

Протягом багатьох років реалізація професійного дискурсу на факультетах немовних спеціальностях вишів здійснювалася через тексти та зводилася до різних видів читання, коштом чого й відбувалося засвоєння спеціальної професійної лексики. «Формування міжкультурної комунікації є пріоритетним напрямком лінгвістичної освіти на сучасному етапі. При цьому зростає роль дискурсивної компетенції як важливої частини комунікативної компетенції, які являються знаннями різних типів дискурсів та правил їх побудови, а також уміннями створювати та розуміти їх з урахуванням ситуації спілкування» (Артюхова О.В.) [3].

Відомий лінгвіст Т.А. Ван Дейк дає наступне визначення дискурсу: «Дискурс є комунікативна подія, що відбувається між мовцем, тим, хто чує (спостерігачем та інше) в процесі комунікативної дії в певному часовому, просторовому та іншому контексті. Ця комунікативна дія може бути мовною, пись-

мовою, мати вербальні та невербальні складові. Це складне комунікативне явище, яке містить й соціальний контекст, що дає уявлення як про учасників комунікації, так й про процес відтворення та сприйняття повідомлення» [4, с. 113]. Під «дискурсом» як складним комунікативним явищем розуміється не тільки текст, але ще й знання про світ, думки, установки, цілі адресата, тобто екстралінгвістичні фактори, необхідні для розуміння тексту [Ван Дейк, 2015, с. 127]. Професійний орієнтований дискурс характеризується вмістом «соціального контексту, конкретної комунікативної ситуації, що дає уявлення про учасників комунікації, представників різних культур, характеристики їх комунікативних інтенцій, а також про процеси відтворення та сприйняття повідомлення, виражених доречними в даній ситуації мовними та немовними засобами» [Елухіна, 2002, с. 13].

Юридичний дискурс є одним з видів спеціального дискурсу. Кожна мовна спільнота формує свій дискурс права, особливості якого визначаються історичним розвитком конкретної держави та характеристиками прийнятої в ньому правової системи. Він являє собою текст права в динаміці, в процесі тлумачення та роз'яснення. Його основними складовими є термінологія та принципи формування текстів, що функціонують в галузі юриспруденції та відносяться до різних жанрів юридичного дискурсу. Щодо англійського юридичного дискурсу, слід визначити, що він включає численні жанри та володіє власною терміносистемою, яка сягає своїм корінням англосаксонської традиції, латинської мови та французької мови Нормандії. Він в основному показує систему англійського загального права, використовувану в більшості англійських країн. Юридичні концепти країн загального та романо-германського права, на яких будується правова система України, не завжди збігаються, що визначає одну з основних труднощів навчання англійського юридичного дискурсу, оскільки ця розбіжність обумовлює неможливість досягнення повної еквівалентності юридичних термінів та концептів в англійській та українській мовах та вказує на провідну роль інтерпретації під час перекладу юридичних термінів. Розбіжність основних концептів та термінології провідних правових систем дозволяє зробити висновок про те, що лексична складова цього різновиду професійного дискурсу є найважливішою, особливо при навчанні професійного орієнтованого дискурсу у правовій сфері, яке передбачає ознайомлення студентів з правовим дискурсом країн мови, що вивчається та їх терміносистем.

Попри те, що в основі будь-якої терміносистеми (в тому числі й юридичної) лежить фреймова схема, коли юридичні терміни можуть бути організовані в різні тематичні фрейми, що полегшує їх вивчення при навчанні англійського юридичного дискурсу, складність терміносистеми англійського юридичного дискурсу обумовлює необхідність розробки стратегій та шляхів, що полегшують її засвоєння. Крім того, виявляється необхідним введення в процес навчання пояснень термінів через їх лінгвокогнітивні моделі. Лінгвокогнітивна модель являє собою концептуальну підставу семантики терміна, що дозволяє встановити «смысловий центр» позначення та прогнозувати процес та межі варіативності семантики терміна в контексті. Звернення до лінгвокогнітивної моделі тим більше важливо, що справжні властивості термінів виявляються тільки в процесі їх функціонування, тобто в спеціальному та неспеціальному юридичному дискурсі.

Висновки. Таким чином, навчання професійного орієнтованого англomовного юридичного дискурсу слід розглядати як процес взаємопов'язаного формування вербально-семантичного, тезаурусного (когнітивного) та мотиваційного рівнів професійної орієнтованої вторинної мовної особистості. Формування вербально-семантичного рівня професійної орієнтованої вторинної мовної особистості пов'язане з опануванням студентами термінологією англomовного юридичного дискурсу та засвоєнням його характерних граматичних конструкцій. На тезаурусному рівні відбувається формування вміння студентів використовувати той жанр юридичного дискурсу, який відповідає певній комунікативній ситуації. Мотиваційний рівень вторинної мовної особистості характеризується умінням студентів ставити цілі та завдання протягом професійної міжкультурної комунікації та вибирати необхідні лінгвістичні й екстралінгвістичні засоби для ефективної взаємодії з іноземними партнерами.

Проаналізував різні аспекти проблеми навчання іношомовного професійного дискурсу призводить до висновку про необхідність подальшого пошуку створення ефективних стратегій, оптимальних шляхів навчання іношомовного юридичного дискурсу, на основі врахування когнітивних та лінгвістичних аспектів навчання іношомовного професійного дискурсу. Беручи до уваги той факт, що основним результатом навчання іноземної мови в юридичному ВЗН є формування професійної міжкультурної комунікативної компетенції, вивчення іношомовного професійного дискурсу в умовах міжкультурної комунікації дозволяє висунути на перший план навчання іношомовного професійного дискурсу студентів правових спеціальностей як основу ефективного формування міжкультурної іношомовної комунікативної компетенції. Такий підхід передбачає розвиток у студентів рис професійної орієнтованої вторинної мовної особистості в процесі опанування ними іношомовним дискурсом права та особливо є значущим у досягненні мети розвитку особистісних та творчих якостей майбутніх фахівців правових факультетів, їх ключових (базових) загальних та спеціальних компетентностей, що забезпечують готовність випускників до адаптації та самовизначення в умовах міжкультурної комунікації.

Література:

1. Європейська інтеграція : навч. посібник / за ред. С.В. Федонюка, В.Й. Лажніка. Луцьк : РВВ «Вежа» ВНУ ім. Л. Українки, 2008. 760 с.
2. Елизарова Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению: дис. д-ра пед. наук : 13.00.02 : Санкт Петербург, 2001. 371 с.
3. Аргюхова О.В. Іношомовна підготовка студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної взаємодії : наукові праці. Миколаїв : МНАУ, 2011. Вип. 161. Том 173. С. 120–123.

4. Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
5. Борботько В.Г. Принцип формирования дискурса. *От психолінгвистики к лингвосинергетике*. Москва, 2007. 288с.
6. Вежбицка А.Н. Речевые акты. *Новое в зарубежной лингвистике*: вып. XVI: Лингвистическая прагматика. Москва : Прогресс, 1985. С. 20–35.
7. Глинская Н.П. Юридическая терминология в разных функциональных стилях английской речи : дис. канд. филол. наук. Москва, 2002. 209 с.
8. Елухина Н.В. Роль дискурса в межкультурной коммуникации и методика формирования дискурсивной компетенции. *Иностранные языки в школе*. 2002. № 3. С. 9–13.
9. Карасик В.И. Оценочная мотивировка, статус лица и словарная личность. *Филология*. № 3, 1994. С. 2–7.
10. Лейчик В.М. Некоторые вопросы упорядочения, стандартизации и использования научно-технической терминологии. *Термин и слово: межвузовский сборник*. Горький, 1981. С. 121–128.
11. Мусульбес С.Н. Обучение аргументирующему дискурсу в сфере письменного общения (языковой вуз, продвинутый этап, английский язык) : дис. канд. пед. наук. Москва, 2005. 173 с.
12. Asante M.K., Newmark E., Blake C.A. (eds.): *Handbook of Intercultural Communication*. Sage, 1979. 521 p.

Гроза И. Н. Профессиональный иноязычный правовой дискурс в условиях межкультурной коммуникации

Аннотация. В статье рассмотрены понятия «межкультурная компетенция», «юридический дискурс», определены основные особенности формирования профессиональной межкультурной коммуникативной компетенции в процессе овладения студентами иноязычным дискурсом права. Иноязычный юридический дискурс рассматривается в данной работе в качестве основы обучения иностранному языку студентов юридического профиля.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, коммуникативная компетенция, профессиональный дискурс, межкультурная коммуникация, дискурсивная компетенция, юридический дискурс.

Hroza I. Foreign language professional discourse of the legal field in the context of intercultural communication

Summary. The article deals with the concepts “intercultural competence”, “legal discourse”, determines the general particularities in the professional intercultural communicative competence formation during the process of acquiring the foreign language legal discourse. The legal discourse was considered as a base of the English language study in the legal higher education.

Key words: intercultural competence, communicative competence, professional discourse, intercultural communication, discourse competence, legal discourse.